Efter Yom Kippur – klämda mellan två läger

Agrell som vittne till kampen om stilleståndsgränserna

av Olof Santesson

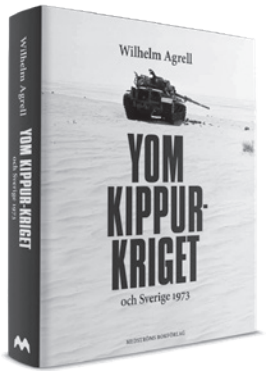

TITEL:
Yom Kippur-kriget och Sverige 1973
FÖRFATTARE:
Wilhelm Agrell
FÖRLAG:
Medströms Bokförlag, Print Best, Viljandi, Estland 2021

YOM KIPPUR VÄNDE på mångas föreställningar; ja, nästan allas. Med detta krig i oktober 1973, som av Egypten medvetet och för Israel skrämmande ironiskt utlöstes på ”försoningsdagens” storhelg, var militärt inget sig riktigt lik. Femton år av Israels överlägsenhet på slagfältet var till synes över.

Arabiska trupper hade stått upp och kämpat likt den turkiska storhetstidens janitscharer. Ett överrumplat Tel Aviv tycktes ha svårt med fotfästet vid Suezkanalen. Ännu värre var det med striderna vid Golanhöjderna i norr, där landets själva existens tycktes stå på spel. En sådan scenförändring med delvis nya vapensystem väckte professionens stora engagemang. Under åren har en rad böcker analyserat händelseförloppet, och nu har Wilhelm Agrell levererat ett verk utifrån sin egen närvaro på det dåtida stridsfältet.

Ledamoten Agrell med drygt trettio år i Kungl Krigsvetenskaps akademien har blott alltför mycket saknats i dess olika engagemang uppe i Stockholm. Som konfliktforskare och innehavare av en professur i underrättelseanalys (den enda?) vid Lunds universitet bedriver han med snabba arkivstudier arbete på flera angränsande fält. På senare tid blev det bland annat kritik av Sveriges insats i Afghanistan, ett sedan augusti i år ett nedslående aktuellt ämne. Den lite ovanliga balansen i den nya boken bottnar i hans erfarenheter som fredsknekt.

Hösten 1973 ryckte Agrell efter utbildning vid arméns stabs- och sambandsskola in i en beredskapsbataljon, avsedd för Cypern med konflikten greker–turkar, som i och med ett dramatiskt svenskt beslut på kortast möjliga varsel sattes in som bataljon 52 B i en multinationell fredsstyrka vid Suezkanalen. Nära ett halvt sekel senare har han utifrån personliga erfarenheter samlat materiel kring den halva av Yom Kippur-kriget som utspelade längs Suezkanalen. I den andra pressades Israel ännu hårdare på Golanhöjderna av irakiskt pansar innan man där vände hotande nederlag till total seger

Agrells upptakt är en omsorgsfull redovisning av bakgrunden till Yom Kuppur-krisen inledd under rubriken ”Fredsoperationer i krigshistoriens periferi”, varpå följer avsnitt om Suezkrisen och dess efterspel1956 respektive Sexdagarskriget 1967 med dess triumf för israel och arabernas upplevda förödmjukelse. Denna den största av segrar av-

löstes under tre år av det s k ställningskriget med Israels försvar av gjorda terrängvinster (längs Suezkanalen och Bar-Lev-linjen). Det arabiska lägret drevs vidare av revanschvilja med angreppsförberedelser vars omfattning felbedöms i Israel innan urladdningen kom.

Agrells framställning tar här mer fart. I fem kapitel om lite mer än åttio sidor av bokens drygt 300 avhandlas storstridsfasen. Återstoden, tretton kapitel, kretsar kring FN:s och särskilt USA:s (Kissingers) försök att hålla isär parterna kring fronten med sikte på en hållbar stilleståndslösning.

Tyngdpunkten på fredshanteringen är uppenbar, men de stora bokstäverna, lagda som signalord, på själva Yom Kippur-kriget som signalröd förvånar föga. Det betyder dock inte att Sveriges krisarbete negligeras i en av dessa ytterligare välgjorda storböcker från den noggranna tremannabesättningen på ett förlag som lägger tonvikt på mycket bilder och fylliga bildtexter i mer eller mindre direkt samklang med huvudtexten. Här saknas inget material.

1973 års krig inleds på kanalfronten totalt överraskande för världen och Israel den 6 oktober, då fem egyptiska infanteridivisioner, uppdelade på två arméer (2 och 3) under starkt artilleri- och missilskydd går över Suezkanalen innan försvararna hinner initiera ett förberett motanfall. När detta med brådstörtad mobilisering utlöses av Adans (Bren) 162. division den 8 oktober kommer nästa chock för Israel. Dess pansar utan tillräckligt infanteri- och artilleristöd får stora förluster mot förberedda egyptier understödda av artilleri, missiler och framskjutet pansarvärn och Sharons 143. division irrar utan ledning. Detta samtidigt som Israel är ännu mera illa ute på Golanfronten.

Fem avvaktande dygn följer. Men den israeliska militärledningen är i grunden inte lika skakad som politikerna. Man har upptäckt en gynnsam lucka mellan de två egyptiska arméerna och med förre generalstabschefen Chaim Bar-Lev som ”överrock” till den kristyngde frontbefälhavaren förbereds en offensiv så snart tillfälle ges. Det kommer, när egyptierna, pressas av irakierna att ingripa till hjälp med en avlastningsoffensiv. Under generalers oenighet avviker Kairo från sin planerade återhållsamhet. Den 14 oktober kastar man fram sina två pansardivisioner ur deras skyddade läge i ett anfall in i Sinai. Israels tre står redo. Resultatet blir det största pansarslaget sedan andra världskriget med ett totalt nederlag för egyptierna, och från och med nu har de förlorat sitt strategiska initiativ.

Trots fördröjd överskeppning på grund av köbildningar och fortsatt hårda strider (”Chinese Farm”) går israelerna enligt sin plan över kanalen. Nu väster om den inleder de en veckas klappjakt på egypternas bakre förband och framför allt de robotbatterier som hindrat det egna flyget. Under tidspress, då FN och Kissinger vill hindra ett egyptiskt militärt sammanbrott, ger sig inte sinsemellan oeniga israeliska frontbefälhavare (”generalernas krig”) förrän 3 egyptiska armén är totalt inringad. I slutfasen anfaller Sharon i norr Ismailia och Adan i söder mot staden Suez med sin division och 252. divisionen under Magen (efter den stupade Mandler); båda med onödiga förluster.

Krigsförloppet har Agrell habilt redovisat med tre översiktskartor i färg. Men striderna har inte kunnat följas nära då både sådant som styrkejämförelser (order of battle) och detaljkartor saknas, vilket är synd. Ett fylligare underlag skulle krävas när Agrell tar ut svängarna. Det gäller inte minst slutdygnet. Han har särskilt kritik av Sharon (och med dennes stöd av Moshe Dayan som hämtat sig från en första handlingsförlamning) och, mer ovanligt, även Adan. Författarens slutomdöme om krisens storkrigsfas är att båda sidor är förlorare. Det kan måhända jäm-

föras med bedömningen hos Israels främste militärhistoriker Chaim Herzog i hans *The War of Atonement* (Weidenfeldt and Nicolson Ltd, 1975): ”Israel vann den mest slående segern i sin historia.” Agrell har haft mer tid på sig att värdera utfallet.

Den fortsättning han själv som ögonvittne skildrar ger framför allt en intresseväckande bild av hur det kunde gå till när omvärlden grep sig an en väpnad kris. Till att börja med skedde det anmärkningsvärt fort, när det var bråttom. Något är i görningen i omvärlden. Den 23 oktober, innan striderna hade bedarrat, får hemma i Sverige överstelöjtnanten Per Olof Hallqvist en förvarning från försvarsstaben att hans just inryckande beredskapsbataljon 23 B skull ges en skarp fredsuppgift.

I FN:s säkerhetsråd hade man medan kraven på vapenvilor upprepades börjat inse att en avspänning fordrade något mer än de patruller som UNTSO (United Nations Truce Supervision Organisation) under den finländske generalen Ensio Siilasvuo hade lyckts återuppta efter krigsveckors avbrott. Man behövde trupp.

Över en natt redovisade generalsekreterare U Thant det uppdrag att skapa en styrka han hade fått. Hans lösning blev att man under Siilasvuos befäl skulle börja med att man i Sinai skulle utnyttja de bataljonerna på det närliggande Cypern, däribland en svensk. Insatsen fick namnet UNEF II (Second united nations Emergency Force). Mest bråttom var det att få håll på hotande fortsatt offensiv av israelerna. Missionen kraftsamlades i deras brohuvud.

Den 26 oktober gav den svenska regeringen, som en ”bror duktig” i Dag Hammarskjölds anda, sin tillstyrkan. Först nere vid kanalen var en Cypernstyrka nära hemförlovning för att snarast avlösas av bataljon Hallqvist, som sagt med numret 52 M. Den 2 november hade han en förtrupp i Egypten och den 16 kunde man ta över, för att med bataljonens två skyttekompanier bevaka halva Suezkanalzonen enligt Siilasvuos första order; uppgiften skulle komma att krympa i riktning mot Ismailia. Anmärkningsvärt med tanke på det spända läget hade man getts tydlig rörelsefrihet (freedom of movement). Och bestämmelsen om vapen för självförsvar hade till och med utvidgats till att gälla mot parterna om dessa med våld ville förhindra FN-uppgiften.

Regelverket gav en bild av att man i New York ville sätta hårt mot hårt. I verkligheten fick nog befälen och soldaterna på platsen tänka efter. De kände sig klämda mellan två läger. Inriktade på en fredsbevarande uppgift med parternas medgivande hamnade de i en snarast fredsframtvingande (begreppet fanns ännu inte) roll mot tungt utrustade reguljära arméer. Men de saknade skyddsvästar. Sina lätt bepansrade KP-bilar (kända från Kongo och Katanga) hade man lämnat på Cypern. Mycket hade kommit ”huller om buller”, kartor och annat saknades.

Målande beskriver Agrell den krigsmiljö han och hans kamrater hamnade i med ett virrvarr av förstörda stridsfordon, nedskjutna helikoptrar och liken efter stupade; fält som de krigförande inte tagit itu med att röja. Kapitelrubriker som ”På spaning efter fronten”, ”Ett lugnt område, men hur länge?”, ”Vapenvilan vittrar sönder” vittnar om hur föga lugnande uppgiften var. Ingen part var lätt att ha att göra med. Egyptierna var vid det här laget starkt beroende av FN:s medverkan men inte helhjärtat inne på att hjälpa till. Israelerna hade föga till övers för blå hjälmar. De såg inte eldupphör som någon frysning av läget, och flera allvarliga skottintermezzon följde mot slutet av året och i början på 1974. Båda läger ville förbättra sina positioner.

Men på vägen mot en komplex truppseparation hade svenskarna stöd av en med dem

samgrupperad österrikisk bataljon, och nere mot Suez uppträdde finländarna med pondus. Ensam på den israeliska sidan var en irländsk bataljon grupperad, och Agrell konstaterar kritiskt att den lika lite som UNTSO:s patruller tordes stöta sig med israelerna. Någon vidare högkvartersstyrning förekom tydligen inte, och samarbetande svenskar och finländare kunde på egen hand bedriva den form av militär underrättelseverksamhet som i FN bara fick kallas ”information”. Men Stockholm var tacksamt för rapporter om den sovjetiska materiel för egyptisk räkning som blivit kvar på stridsfältet.

Boken berättar mycket om geografiska förhållanden och t ex upprättandet av vad som kallades buffertzon 4 på vägen till israelernas slutliga utrymning väster om suezkanalen, men bristen på ytterligare tidskriftsutrymme och den här totala avsaknaden av kartor medger ingen fortsatt redovisning av innehållet. Kvar står att ledamoten Agrell har skrivit ett innehållsrikt stycke god militärhistoria. Med både krig och mödosam fred ger han en behållning.

Recensenten är ledamot av KKrVA.